

روش‌شناسی نشانه‌شناختی در پدیده‌های سیاسی - امنیتی

عباس چگینی^۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۰۵

تأیید مقاله: ۱۳۹۹/۰۸/۰۸

چکیده

علوم، در راستای موضوعاتی که دنبال می‌نمایند، روش‌هایی را مورد بهره‌برداری قرار می‌دهند که بتوانند به شکل آسان‌تری به مجهولات در حوزه مذکور دست یابند. روش‌شناسی، شناخت روش‌های علوم یا علم روش، دانشی است که درباره روش‌های مناسب تحقیق و اثبات علوم مختلف به بحث و تحقیق می‌پردازد. روش‌شناسی به نحوه شناخت مسائل و پدیده‌های موجود در علوم، عموماً و علوم انسانی و اجتماعی خصوصاً، مربوط است. درک و فهم مناسب و متناسب پدیده‌ها با اتخاذ روش درست، ممکن و میسر می‌شود. نشانه‌شناسی به‌عنوان یکی از روش‌هایی است که به‌صورت ویژه در علوم انسانی و اجتماعی که به کشف محتوا و معانی موجود در تعامل و ارتباط انسانی و اجتماعی می‌پردازد، مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌گیرد. علوم سیاسی و امنیتی از جمله حوزه‌هایی هستند که نشانه‌شناسی در راستای پنهان‌سازی و کشف معنا و مقصود پدیده‌ها، تحولات و رخدادها، انتقال و تداعی‌کنندگی مقاصد و منظورها را مورد نظر قرار می‌دهند. چگونگی درک پدیده‌های سیاسی و امنیتی و تحلیل تحولات ناشی از آنها امری لازم در علوم امنیتی و سیاسی است که در کنترل و مدیریت تحولات، نقشی تعیین‌کننده دارد.

کلید واژه‌ها

نشانه‌شناسی؛ مدلول؛ تفسیر؛ زبان‌شناسی؛ معنا

مقدمه

عصر ما بدون تردید، عصر نشانه‌هاست (سوسور^۱، ۱۹۵۹: ۱۶). کلاوس برن‌ینس، به دو دلیل؛ الف. وجود فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی، به‌خصوص رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی را که به نوعی اشکال تعامل اجتماعی در سیاست، فرهنگ و اجتماع و... را شکل می‌دهند و ب. بسط‌یابی نشانه‌های مدرنیته در رسانه‌ها و حوزه‌های علمی که موجب نمودیابی دیدگاه سوسور در «زندگی نشانه‌ها در جامعه» خواهد شد، قرن بیستم را قرن نشانه‌ها می‌نامد. اساس هر کار علمی بر روش‌شناسی آن مبتنی است. روش‌شناسی دارای طبقه‌های مختلفی است. روش تحقیق، مبتنی بر نوع، موضوع و مسئله تحقیق، متفاوت و متغیر می‌شود. روش‌شناسی نشانه‌شناختی، روشی است که در کشف و درک نظام نشانه‌هایی که در قالب رفتار، زبان و... پنهان شده است. فرایندهای تأویلی که برای کشف حقیقت پنهان در علائم، رموز، نشانه‌ها و نمادهای فرهنگی و اجتماعی براساس روش نشانه‌شناختی صورت می‌گیرد. در حوزه سیاسی و امنیتی، علم و روش نشانه‌شناسی ضمن بررسی ماهیت گزاره‌های سیاسی و امنیتی با حقیقت، به کشف اهداف با تمرکز بر کارکردها درمورد تولید معانی زیست سیاسی و امنیتی می‌پردازد. ازمنظر نشانه‌شناسی پدیده‌های امنیتی و سیاسی معنا و مفهوم پیدا نمی‌کند، بلکه در درون شبکه‌ای از معانی قرار گرفته و چارچوبی را مهیا می‌نماید. نشانه‌شناسی با مطالعه چارچوب، سابقه و زمینه‌های فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و سیاسی و... به مطالعه سیاست و امنیت یاری می‌رساند.

بیان مسئله (دغدغه‌ها و محور اصلی بحث)

انسان‌ها همچون دیگر موجودات درصدد درک محیط پیرامون خود هستند. برای درک محیط پیرامون، موجودات دارای حیات و زنده به صورت‌های مختلف عمل می‌کنند، اما همه آنها تلاش و کوشش خود را برای درک محیط و تطبیق و سازگارسازی خود با آن محیط و در آن محیط به‌عمل می‌آورند. بهره‌گیری موجودات از علائم موجود در پیام‌های ارسالی از محیط، سبب تداوم حیات آنها می‌شود. گیاهان، حیوانات و به‌ویژه انسان‌ها دارای ساخت و بافتی

---

1. Saussure, F.

هستند که بتوانند به کشف و درک مسائل، مخاطرات، تهدیدات و فرصت‌های موجود در محیط پیرامون خود بپردازند. انسان به نحوی خلق شده است که علاوه بر درک، فهم و زبان طبیعی، دارای درک، زبان و فهم غریزی و فطری است. براساس رویکرد نشانه‌شناسانه، انسان در درکی که از محیط پیرامون خود داشته یا کسب می‌نماید، با انواع علائم موجود در طبیعت، گزینه و فطرت روبه‌روست. خداوند خلقت بشر را با نظام‌هایی در ساحت درک، جهت کشف نشانه‌ها قرار داده است که با قرارگرفتن در این محیط به اکتشاف مضامین موجود در طبیعت، رفتار و کردار، سیاست، امنیت و اجتماع بپردازد. جوامع انسانی در محیط زیست مادی و اجتماعی و... به پیام‌های برآمده از رابطه‌ای که با خداوند دارد، روابط و تعاملات اجتماعی که دارد، تعاملات و ارتباط درونی که با خودش دارد و تعاملات و ارتباطاتی که با طبیعت دارند، توجه می‌نمایند. پیام‌های منبعث از روابط موجود، حاوی اطلاعاتی ثمربخش و مفید برای تداوم ثبات، حیات و بقای مخلوقات و به‌خصوص جوامع، تمدن‌ها و دولت - ملت‌هاست. گاه این پیام‌ها درست درک نمی‌شود که سبب و عاملی برای بی‌ثباتی و به‌مخاطره‌افتادن دولت‌ملت‌ها، جوامع و تمدن‌ها می‌شود.

در ارتباطی که جوامع بشری با طبیعت دارند و مبتنی بر خاستگاه و نقطه عزیمت معرفتی که دارند، درصدد درک و فهم طبیعتند. ازمنظر نشانه‌شناختی، می‌توان عصر اطلاعات و ارتباطات کنونی را «عصر نشانه‌های با/بی نشان» تعریف و تصویر کرد که فهم و درک آن نیز، جز از رهگذر علمی به نام نشانه‌شناسی^۱ (تلاش علمی سامان‌مند برای فهم این مسئله که نشانه‌ها چه می‌باشند؟ و چگونه عمل می‌کنند؟)^۲ ممکن نمی‌شود: علمی که با تمامی بداعت و طراوتش، ریشه در گذشته‌ای دور دارد؛ زیرا دوران باستان، فیلسوفان، منطقیون و دستور و زبان‌شناسان به تحقیق درباره نشانه‌ها مشغول بوده‌اند و از عصر رمانیک تا به امروز نیز شاهد تلاش پیگیر زبان‌شناسان، مردم‌شناسان، روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و ادبیات‌پژوهان برای تدوین نظریه‌ای منسجم درباره دلالت در ارتباط^۳ و شناخت^۱ بوده‌ایم (دینه سن، ۱۳۸۰: ۱۱).

1. Semiotics

۲. علم نشانه‌ها یا سمیولوژی، مرکب از دو واژه سیمون به معنای «درباره نشانه‌ها» و لوگوس به معنای کلمات می‌باشد. لذا سمیولوژی درباره شناخت نشانه‌های کلمات است. کلمه بیش از واژگان و نمادها و رفتارها را شامل می‌شود.

3. Signification In Communication

بشر با واژه نشانه در ادبیات تاریخی‌اش آشنایی زیادی دارد، اما امروزه تبلور نشانه و نشانه‌شناسی، رمز، رمزنگاری و رمزگشایی در رفتار عمومی جوامع تعیینی بیش‌ازپیش یافته است؛ تاجایی‌که در همه حوزه‌های علمی بر نقش نشانه‌ها و نشانه‌شناسی تأکید می‌شود. نقش نشانه در مقولات مرتبط با مسائل و پدیده‌های سیاسی و امنیتی در علوم سیاسی و امنیتی، علوم اجتماعی و روان‌شناسی، فناوری و صنعت، علوم تجربی و طبیعی و به‌ویژه هنر، بیش از همه دوران‌های گذشته مطرح بوده و هست، لذا به‌نحوی می‌توان نشانه‌شناسی را بخشی از زندگی بشر امروز قلمداد نمود. بنابراین، درک و کشف نشانه‌ها در بخش‌ها و حوزه‌های مختلف امری لازم در انجام برخورد معرفت‌شناسانه با پدیده‌هاست. «چگونه زمینه، بستر، کارکرد و فرایند نشانه درک شده و تشخیص داده می‌شود؟»، و اینکه «چگونه می‌توان از طریق روش‌های نشانه‌شناسانه به واقعیت پدیده‌های مستور شده در فرایندهای سیاسی و امنیتی پی برد؟» امروزه نشانه‌شناسی به‌عنوان روشی قابل‌توجه در رشته‌های مختلف علمی مورد استفاده است. باتوجه‌به گسترش اثرگذاری نشانه‌ها در ساحت‌های هنر و ادبیات و شبکه‌های اجتماعی، آشنایی و تسلط بر آن بیش‌ازپیش احساس می‌شود. در صورت عدم توجه به ظرفیت‌های این روش دستگاه محاسباتی و تصمیم‌گیری در بخش‌های زیادی دچار اختلال خواهد شد. ما در این پژوهش تلاش داریم تا با کشف و درک روابط نشانه‌شناختی به درک قابل‌فهم پدیده‌های پیرامون به‌صورت عام و پدیده‌های امنیتی به شکل خاص بپردازیم.

سؤال اصلی

چگونه می‌توان از طریق روش نشانه‌شناسی به واقعیت پدیده‌های مستور شده در فرایندهای سیاسی و امنیتی پی برد؟

سؤالات فرعی

۱. چگونه زمینه، بستر، کارکرد و فرایند نشانه درک شده و تشخیص داده می‌شود؟
  ۲. چه فرایندی در نشانه‌شناسی برای درک و دریافت نشانه‌ها صورت می‌گیرد؟
- اهداف (تبیین است، توصیف است، نقد است) چه می‌باشد؟**
۱. کشف و احصای واقعیت پنهان پدیده‌های امنیتی و سیاسی؛

۲. تشخیص زمینه و بستر و کارکرد و فرایند پدیده‌های مخاطره‌انگیز؛

۳. شناخت فرایند نشانه‌شناسی نشانه‌های پدیده‌ها به منظور تدبیر مناسب و متناسب.

روش (ادبیات و پیشینه روش)

نشانه‌شناسی، دانشی است با پیشینه‌ای بسیار کهن و در تقریراتی که در تاریخ این علم وجود دارد، می‌توان رد قلم بسیاری از چهره‌های شاخص تاریخ فلسفه و اندیشه، از افلاطون و ارسطو گرفته تا سن آگوستین^۱ و ویلیام اوکام^۲ را یافت (کابلی و یانتس، ۱۳۸۰: ۶ - ۸). در واقع، می‌توان نشانه‌ها را در طول تاریخ و میان ملت‌های مختلف و با رویکردهای نظری گوناگون موضوعی برای تأمل دید. اما باین وجود، این دانش در ابتدای قرن بیستم با تحولی بنیادی روبه‌رو شد، به نحوی که می‌توان آن را دانشی کاملاً نوین قلمداد نمود؛ زیرا هم به لحاظ رویکردها و هم به لحاظ حجم دستاوردها، نشانگر بایی مستقل در اندیشه است. این تحول، مدیون اندیشه نافذ دو اندیشمند به نام‌های «فردیناند دو سوسور»^۳ و «چارلز سندرس پیرس»^۴ است.

این دو اندیشمند، رویکردهای مشابهی به زبان، نشانه و دلالت دارند و ماهیت و هویت زبان را در آن واحد بررسی می‌کنند، نه تغییرات در زمانی یک زبان خاص را (دینه‌سن، ۱۳۸۰: ۴۲). تقریباً در هر کتابی که پیرامون نشانه‌شناسی نوشته شده است، این بخش از کتاب «زبان‌شناسی عمومی» آمده است که: «زبان، دستگاهی از نشانه‌هاست که بیانگر افکارند و از این رو با خط، الفبای کر و لال‌ها، آیین‌های نمادین، شیوه‌های ادای ادب و احترام، علائم نظامی و غیره سنجش‌پذیر است. هرچند تنها زبان مهم‌ترین این دستگاه‌هاست. به این ترتیب، می‌توان دانشی را در نظر گرفت که به بررسی نقش نشانه‌ها در زندگی جامعه می‌پردازد» (سوسور، ۱۳۷۸: ۲۲ - ۲۳).

-
1. Saint Augustinus
  2. William of Ockham
  3. Ferdinand de Saussure
  4. Charles Sanders Peirce

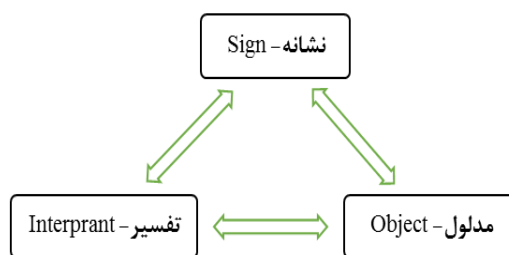
وی در ادامه همین مطلب آورده است که: «زبان‌شناسی تنها بخشی از این دانش عمومی است. قوانینی را که نشانه‌شناسی کشف خواهد کرد می‌توان در زبان‌شناسی به کار برد». تقریباً در همین زمان در امریکا، رویکردی مستقل ولی مشابه، به نشانه‌شناسی، توسط چارلز سندرس پیرس در جریان بود. تفاوت بین سوسور و پیرس از نگرش دوگانی «سوسور» و سه‌گانی «پیرس» آغاز می‌شود. دو رکن نشانه از دیدگاه سوسور عبارت است از: دال^۱ و مدلول^۲. در دیدگاه سوسور هم دال و هم مدلول جنبه روان‌شناختی دارند و هیچ‌یک جنبه مادی ندارند. دال به زعم «سوسور» یک تصویر صوتی است و مدلول عبارت است از مفهومی که دال به آن دلالت می‌کند و در آن ارجاع به مصداقی مادی مطرح نیست، بلکه ارجاع به مفهومی ذهنی است (سوسور، ۱۳۸۷: ۹۶).

اما «چارلز سندرس پیرس» الگویی سه‌گانه برای روابط درونی نشانه ارائه داد. ارکان سه‌گانه‌ای که وی برای نشانه مطرح می‌کند عبارت از: ۱. نمود یا خود نشانه^۳، ۲. تعبیر یا تفسیر از آن^۴، ۳. مصداق (مرجع دلالت، یا موضوع)^۵ است.

نمود یا نشانه صورتی است که نشانه به خود می‌گیرد. نشانه بازنمود چیزی است که به کس یا چیزی دلالت نماید. تعبیر یا تفسیر عبارت است از معنا و مفهومی که می‌توان از نشانه دریافت و در واقع حاصل واقعی دلالت است. هر تعبیری می‌تواند خود به‌عنوان یک نشانه/بازنمون دیگر عمل کند، نشانه‌ای که یک تعبیر دیگر را به وجود خواهد آورد. تفسیرکننده شخص نیست، بلکه فکر، اندیشه و ذهنیتی است که در کسی شکل می‌گیرد که آن تعبیر نیز نشانه تعبیری دیگر خواهد شد و این روند همین‌طور تا بی‌نهایت ادامه پیدا خواهد کرد. لذا پیرس، معتقد است که «معنای بازنمود هیچ نیست مگر بازنمودی دیگر»، همان چیزی که آمبرتو اکو آن را «نشانی نامحدود» نام‌گذاری می‌نماید (سجودی، ۱۳۸۳: ۳۱).

-
1. Significant
  2. Signifie
  3. Representamen
  4. Iterpretant
  5. Object

سومین بخش از ارکان نشانه «پیرس»، موضوع، شیء - مصداق - یا همان مدلول است که به بیانی ساده می‌توان، آن را چیزی دانست که بازنمون به‌جای آن قرار گرفته است. به‌عبارتی، تفسیر بازنمون با آن برابر فرض شده است. در این دیدگاه، هر بازنمونی یک مصداق در عالم واقع دارد که بازنمون خود را به‌جای آن و برابر با آن قرار داده است.

شکل ۱. ساختار نشانه از منظر «پیرس»

نشانه‌ها در گذشته مرجعی داشتند، به‌عنوان مثال، پوشش افراد و جوامع بر موقعیت اجتماعی معین که از آنها دلالت داشت. اظهارات سیاسی دال بر فلسفه سیاسی خاص داشت. اخبار ارائه‌شده بر آنچه واقع شده بود، دلالت داشت. امروزه باتوجه به انباشت اطلاعات نشانه‌ها معانی متنوعی دارند، به‌عبارت مناسب‌تر معانی آنها در کثرت اطلاعات متناقض شده است. «مارتین اسلین»، نشانه‌شناسی را شاخه دانش بشری معرفی می‌کند که «موضوع آن نشانه‌ها و چگونگی کاربرد آنها برای ارتباط میان انسان‌ها برای انتقال معناست» (اسلین، ۱۳۷۵: ۱۰). به بیانی نشانه‌شناس از طریق تولید و تفسیر معانی را به‌وجود می‌آورد. در اینجا باید اشاره نمود که نشانه، عبارت از چیزی است که ما به‌زای چیز دیگری قرار می‌گیرد و از این طریق قابل فهم می‌شود، یا معنایی را برای وی تداعی می‌کند. پس نشانه‌ها - به‌مثابه نشانه‌بودن - به‌عنوان چیزی که است معنا ندارد، بلکه به‌عنوان مابه‌ازای آن چیزی که به آن ارجاع می‌دهند، اهمیت پیدا می‌کنند و دارای معنای ثانوی می‌شوند. در بسیاری از موارد، اهمیت این معنای ثانوی بیش از اهمیت معنای اصلی نشانه است. نشانه‌شناسی، این معانی فرعی و جانشین و نه معانی اولیه را مورد بررسی قرار می‌دهد (تاجیک، ۱۳۸۹: ۳۸).

مطالعه سیاست و امنیت در فضای مشترک نشانه، معنا، ارتباط و تفسیر ممکن می‌شود. به بیان «لاسول»، سیاست در واقع مطالعه این است که «چه کسی (منبع)، چه چیزی را (پیام)، به چه طریقی یا از چه کانالی (کانال یا رسانه)، با چه تأثیری (تأثیر) و به چه کسی (مخاطب و گیرنده) می‌گوید» (مک کوال و ویندال، ۱۳۸۸: ۲۰).

از منظر نشانه‌شناسی می‌توان گفت، که تنها از رهگذر توضیح و تفسیر بستر فرهنگی و ارائه تصویر جدیدی از فرهنگ است که امور و پدیده‌های امنیتی و سیاسی امکان بازنمایی و استعداد بازنمایی و تفسیر می‌یابند. با همین نگاه است که گیرتز، نوعی رابطه هم‌نشینی و جانشینی میان فرهنگ و نظام معنایی برقرار می‌کند که جز از رهگذر تأویل و تفسیر نمی‌توان از آن شناختی به دست آورد. او از این تأمل هرمنوتیکی تحت عنوان «توصیف عمیق» و به عبارتی تحلیل دقیق و عمیق محیط تاریخی، اجتماعی و فرهنگی‌ای که متن در آن تولید و مصرف می‌شود، نام می‌برد. در این مقاله تأکید می‌کند که جوامع همچون زندگی آدمیان، حاوی تأویل‌های خود مردمان آن جوامع است و فقط باید نحوه دسترسی به آنها را آموخت (گیرتز^۱، ۱۹۷۳: ۴۵۳). روش او برای رسیدن به هدف، چیزی است که آن را «توصیف غلیظ^۲»، در برابر «توصیف رقیق^۳» می‌نامد. توصیف رقیق فقط به مشاهده تجربی و ثبت داده‌ها می‌پردازد. با وجود اینکه توصیف رقیق می‌تواند جامع، مختصر و مجمل باشد (گیرتز، ۱۹۷۳: ۳۲)، اما توصیف غلیظ هنگامی پدید می‌آید که انسان‌شناس می‌خواهد «معنای» داده‌های تجربی را آشکار کند. برای این کار ناگزیر، نخست باید توصیف رقیق شکل گیرد؛ یعنی باید مشاهده مبسوط به دست آید، سپس کشف معنای چیزهای مشاهده‌شده بازکاویده شود. در توصیف غلیظ، افزون‌بر گردآوری واقعیات، فرایند پالایش تأمل‌ها، در کار است (کرمی‌پور، ۱۳۹۰).

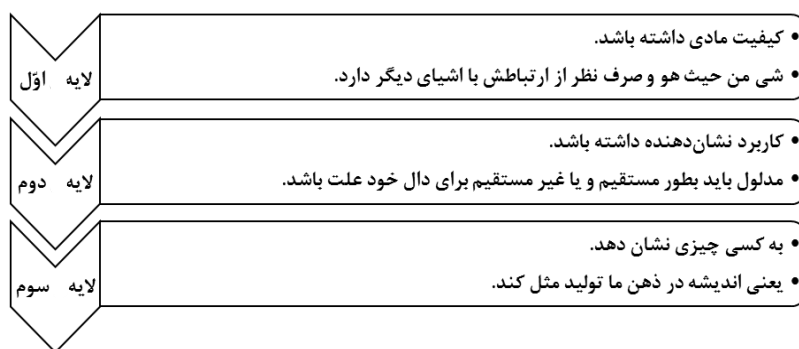
توصیف رقیق از رفتارها، تنها تصویری جسمانی را بروز می‌دهد، اما در توصیف عمیق که دارای غلظت است، تلاش صورت‌گرفته توسط توصیف‌گر، مفسر و نشانه‌شناس در درک و شناخت مفاهیم و مقاصد، مبتنی بر نیت، انگیزه‌هایی است که کنش‌های خاص و ویژه‌ای را در پی دارد.

-
1. Geertz, Clifford
  2. Thick Description
  3. Thin Description

ویژگی نشانه پیرس

۱. کیفیت مادی داشته باشد؛ «پیرس» کیفیت مادی را محدود به طول و عرض و... نمی‌داند؛ بلکه منظور او هر کیفیتی است که شی من حیث هو و صرف‌نظر از ارتباطش با اشیای دیگر دارد.
۲. کاربرد نشان‌دهنده داشته باشد؛ منظور «پیرس» از کاربرد نشان‌دهنده این است که دال و مدلول نوعی رابطه علی داشته باشند؛ یعنی مدلول باید به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم برای دال خود علت باشد. یا ارتباط علی آنها به گونه‌ای باشد که هم دال و هم مدلول یک علت مشترک داشته باشند.
۳. به کسی چیزی نشان دهد؛ یعنی دال باید در ذهن کسی اندیشه ایجاد کند. به بیان دیگر، اندیشه خود باید ایجاد اندیشه کند؛ یعنی اندیشه در ذهن ما تولید مثل کند.

شکل ۲. ویژگی نشانه در لایه‌های سه‌گانه «پیرس»

تقسیم‌بندی انواع نشانه

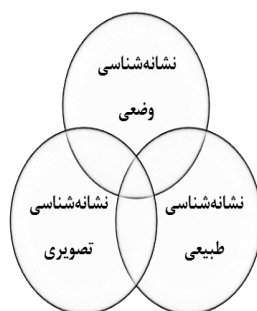
نشانه‌های زبانی به سه دسته کلی تقسیم‌بندی می‌شوند:

نشانه تصویری که در آن، میان صورت و مفهوم آن شباهتی عینی و تقلیدی وجود دارد. هنر نقاشی به‌خصوص سبک‌های طبیعت‌گرایانه و ناتورالیسم بر مفاهیم مشخص و معینی دلالت دارند.

نشانه طبیعی، یا همان نشانه عقلی و طبیعی، نشانه‌ای است که میان «صورت و مفهوم» آن رابطه همجواری یا تماس برقرار است. مثلاً رابطه دود و آتش و میان جای پا و رونده. این

ارتباط از نوع علیت است و تفاوت اساسی آن، با نشانه وضعی آن است که عمداً به قصد ایجاد ارتباط به وجود نیامده است.

نشانه وضعی، یعنی نشانه‌ای که میان صورت و مفهوم آن، همچنان رابطه همجواری و پیوستگی است؛ اما این رابطه قراردادی نه ذاتی و خودجوش می‌باشد. مانند دلالت چراغ‌های راهنمایی در مسیرهای عبور و مرور، چراغ قرمز در چهارراه‌ها به معنای عبور ممنوع است و چراغ سبز به معنای آزاد بودن عبور است. در نشانه وضعی دلالت مسبوق بر آموزش و فراگیری نشانه‌هاست؛ زیرا نزد هر جماعتی به صورتی متفاوت با صورت رایج جماعت دیگر است.

شکل ۳. نشانه‌های سه‌گانه امنیتی - سیاسی

تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز برای نشانه‌شناسی وجود دارد که مبتنی بر آن می‌توان پدیده‌های سیاسی و اجتماعی، سیاسی و امنیتی است.

جدول ۱. طبقه‌بندی نشانه‌ها مطابق با حواس خمسه

لایه سوم	لایه دوم	لایه یک
گفتار	شنیداری - گوئیایی	نشانه‌شناسی
واکنش‌های صوتی		
جلوه‌های موسیقایی		
ویژگی‌های صدا		
زبان‌های اشاره - نشانه‌ای	دیداری	
نوشتار - رمزگان‌ها - Codes		
اطوارشناسی - Kinetics		
زبان نابینایان	بساوایی	
رمزها		
فضاسازی - Prpxemic		
	بویایی	
	چشایی	

بررسی و نقد روش تحقیق نشانه‌شناختی

نشانه‌شناسی از پزشکی قدیم به‌جا مانده است. در گذشته (و حتی اکنون نیز به هر پزشک آموزش داده می‌شده که توسط معاینه، نشانه‌های بیماری را پیدا کند. در واقع، با این‌گونه نشانه‌شناسی، عوارض کلی و ظواهر وجود بیمار را برای کشف جلوه‌های بیماری مورد بررسی قرار می‌دهند. در ایران کتاب «طب داخلی هاریسون»، دقیقاً با نام «نشانه‌شناسی اساسی بیماری‌ها» ترجمه شده است (هاریسون، ۱۳۶۸: ۱).

اگرچه امروزه توانایی‌های تشخیص بیماری از طریق آزمایش‌ها و دستگاه‌های پیشرفته، گسترش یافته است، اما در آن هنگام که «پیرس» و «سوسور»، «نشانه‌شناسی» را از علم پزشکی وام گرفتند، اصلی‌ترین شیوه تشخیص بیماری در آن هنگام «نشانه‌شناسی بیماری‌ها» بود. هرچند در پزشکی جدید، سیمپولوژی^۱ در مقابل روش‌های نوین آزمایش و تشخیص کم‌رنگ‌تر شده است، اما هنوز، کتاب طب داخلی هاریسون مرجعی اصلی برای شناخت

---

1. Semiology

نشانه‌های عمومی بیماری‌هاست. در علم پزشکی، اصطلاح «سیمتومتالوژی»^۱ به‌عنوان علم تشخیص بیماری‌ها از روی «نشانه‌ها» به‌کار گرفته شده است. بابک احمدی این اصطلاح را به‌صورت سمپاتولوژی^۲ ذکر کرده و بدون اشاره به مأخذ اظهار داشته که از ۱۷۵۲ این مبحث در پزشکی رایج گشته (احمدی، ۱۳۷۰: ۷). شناخت سیمپتومها^۳ و علائم در پزشکی، اختصاص به بررسی نشانه‌های منحصر به فرد هر بیماری خاص مربوط می‌شود و فراتر از سیمپتولوژی در طب داخلی است که صرفاً نشانه‌های عمومی را مورد توجه قرار می‌دهد (کوپال، ۱۳۸۶: ۴۲).

در معناشناسی پدیده‌های امنیتی - سیاسی، گفتار، تصمیم، رفتار و بازخورد به‌عنوان نشانگانی مطرح می‌شود که دو محور اساسی طراحی راهبرد امنیتی سیاسی و تصمیم‌سازی‌های اساسی را نمودار می‌نماید. در ساختار معناشناسانه امنیت - سیاست، دولت‌ها به سبب محوریت جایگاه خود در عرصه معادلات امنیتی - سیاسی می‌توانند ساختارهای معنایی امنیت - سیاست را در اذهان مخاطبان خود شکل، سمت‌وسو دهند، اما تجربه نشان داده است که «امنیت» هویتی فرآر داشته و ضرورتاً در قالب سیاست‌ها یا خواسته‌های دولت‌مردان فهم و معنا نمی‌شود. برای این منظور درک نظام دلالت معنایی در حوزه امنیت - سیاست، نخست باید نظام دلالت معنایی در حوزه زبان‌شناسی و عناصر آن را شناخت.

نظام دلالت معنایی در حوزه زبان‌شناسی

به‌صورت کلی در زبان‌شناسی به محورهای ذیل برای درک معنا توجه می‌شود:

۱. معنای موردنظر گوینده در بهره‌گیری از واژگان و نحوه برقراری ارتباط میان آنها؛
۲. واژگان به‌کاررفته توسط گوینده جهت برقراری ارتباط با مخاطب، که به‌عنوان «دال» در نظر گرفته می‌شود؛
۳. تصویر ذهنی ایجادشده نزد مخاطب و برداشت وی که با شنیدن واژگان بیان‌شده توسط گوینده، به‌عنوان «مدلول» مطرح است، چیست؟
۴. واقعیت بیرونی در خارج که هدف گوینده بوده است.

---

1. Symptomatology
2. Sympomatologie
3. Symptom

۵. نشانگان معناشناختی که بین دال و مدلول ارتباط برقرار می‌نماید.

نظام دلالت معنایی امنیت - سیاست

امنیت ملی که از نظر «بوزان» دارای ارکان اساسی ایده دولت، سازمان دولت و پایگاه مادی دولت است. بر این اساس دولت‌ها هستند که نقشی اساسی در معناسازی امنیت - سیاست ایفا کرده و تأثیر قدرت به میزان بالایی اصلاح و تعدیل می‌شود.

«جوئل میگدال» دولت‌های قدرت‌مندی را که قادر به باز تعریف «قدرت» خود در بستر داخلی و خارجی نیستند، به نحوی تعریف می‌کند که ماهیت اجتماعی قدرت و سیاست‌گذاری‌شان دچار خدشه است، نه خود قدرت آنها. لذا می‌نویسد که: توانایی دولت‌ها (یا عدم توانایی‌شان در نقطه مقابل)، برای تحقق سیاست‌هایشان یا بسیج مردم، به میزان زیادی به ساختار جامعه مربوط می‌شود. میزان تأثیرگذاری دولت‌مردان، نه به قدرت ... بلکه به ماهیت اجتماعی قدرت‌شان بازمی‌گردد (میگدال، ۱۹۸۸: ۳۳).

شاخصه‌های نشانه‌شناسی معناشناسانه امنیت - سیاست با توجه به مباحث مختلف زبان‌شناسی، تحلیل گفتمان و مضمون به صورت ذیل مطرح هستند.

۱. **شاخصه قدرت:** «گفتار» به عنوان بارزترین و نخستین نشانه معناشناسانه پدیده‌های امنیتی - سیاسی است که از سوی دولت‌مردان و سیاسیون برای برقراری ارتباط با مردم در راستای «امنیت‌سازی» صورت می‌گیرد. در گونه‌شناسی گفتاری سه گونه گفتاری متصلب، منفعل و احتمالاتی مطرح است.

- **گفتار متصلب:** گزاره‌هایی مشخص، معین و روشن است که هدف از آن تحقق قطعی وضعیتی خاص است. «باید»، «نباید»، «لازم است»، «مقرر گردید» پرکاربردترین واژگان در نحوه این گفتار هستند. اگر دولت توانایی در تغییر وضعیت نداشته باشد، چهره‌اش مخدوش می‌شود.

- **گفتار منفعل:** گزاره‌های کلان و خنثایی که معانی متعدد، متفاوت و حتی متعارض در خود دارد و برای خود جایگاهی مبهم در عرصه امنیت‌سازی جستجو می‌نماید. گفتارهای منفعل هرچند میزان انعطاف‌پذیری بالایی با شرایط و اقتضائات دارند، اما ارزش معنایی پائینی داشته، نمی‌توانند اراده دولت برای تعریف وضعیت امن در درون جامعه را به‌نمایش بگذارند. «پل

بروکر^۱ در ارزیابی «رژیم‌های غیردموکراتیک» رژیم‌ها را به دو طبقه اصلی: رژیم‌های آمر و رژیم‌های تابع تقسیم می‌نماید. الگوی روش‌شناسی رژیم‌های آمر به گفتار قطعی، متصلب و غیرمنعطف نزدیک است، در صورتی که رژیم‌های تابع، باتوجه به اینکه استمرار بقای خویش را از طریق انطباق‌پذیری با جریان‌های تأثیرگذار را دنبال می‌نمایند، از واژگانی همچون «غیرمرتبط»، «بی‌طرف»، «در انتظار تحولات آتی»، «مشخص شدن واقعیت‌ها»، «احتیاط» و... افزایش یافته و در مجموع در مشی عملی سکوت، نظاره‌گری و تبعیت دولت را تداعی می‌نماید (بروکر، ۱۳۸۳: ۶۷ - ۸۵).

- **گفتار احتمالاتی:** فهم پدیده‌های امنیتی - سیاسی، امر پیچیده، صعب و مشکلی است که به تأمل، تجربه و ممارست نیازمند است. یعنی متولیان امنیت - سیاست در چارچوب سناریوهای منعطف (نه کاملاً قطعی و متصلب، و نه بی‌معنا و ژله‌ای)، استقرار و مشخص نمودن درصد معقولی از تغییر و تحول را دنبال می‌نمایند (سریع‌القلم، ۱۳۸۰: ۸).

- **محاسبه‌گری گفتاری:** یعنی برگزیدن گفتاری که ماندگاری، پویایی تاریخی بیشتری داشته باشد. بهره‌گیری متولیان امنیت - سیاست از گفتار و واژگانی که در وضعیت و موقعیتی خاص ظرفیت و قابلیت مطلوبی در تأثیرگذاری اجتماعی داشته باشد. محاسبه‌گری گفتاری در روش‌شناسی آمیزه‌ای از گفتارهای فوق را در مواجهه با شرایط متحول سیاسی - اجتماعی مورد استفاده قرار می‌دهد که اثربخشی مطلوبی داشته باشد.

- **ارزش‌گذاری نشانه در روش‌شناسی:** فرایند تولید نشانه در دیدگاه بارت که ناشی از نشانه‌های گفتاری از ارزش و اثرگذاری یکسانی در فرایندها امنیتی - سیاسی یکسان برخوردار نیستند که این امر ناشی از تغییرات ارزشی و تحول امنیتی گفتارها، مواضع و پدیده‌ها می‌باشد. باتوجه به میزان آگاهی فزاینده مردم در اثر رشد فهم عمومی متأثر از گسترش شبکه‌های ارتباطی - اطلاعاتی، ارزش و اعتبار گفتاری کاهش و اعتبار رفتارها، بازخوردها و پیامدهای عملی افزایش یافته است.

۲. **شاخصه تصمیم قدرت:** هرچند متولیان امنیت - سیاست در ساحت گفتار از تکثر و انعطاف بالایی برخوردارند، اما در عمل گزینه اتخاذشده به‌عنوان تصمیم معرفی و شناخته می‌شود.

1. Brooker P.

تصمیمات در فرایند شکل‌گیری وضعیت ایمن و احساس اجتماعی آن، دارای اعتبار و اثربخشی بیشتری است که دارای اعتبار بیشتری از گفتار است. متولیان امنیت - سیاست، اگرچه با اتخاذ مواضع متفاوت، تصاویر متفاوتی از خود تولید و بروز می‌دهند، اما آنچه در عمل به تأیید و ماندگاری یک تصویر کمک می‌کند، تصمیمی است که اتخاذ شده و اعمال می‌شود (دوری، ۲۰۰۳).

۳. نشانه رفتاری: هرچند گفتارها و تصمیمات متولیان امنیت - سیاست، نشانه‌ها و تصاویری را تداعی می‌نماید، اما آنچه موجب ارزش‌مندی تصاویر و بقای نشانه‌ها می‌شود، عمل و رفتاری است که در تأیید یا تناقض و تعارض با کنش‌های گفتاری و تصمیمی صورت می‌پذیرد (کنان، ۱۹۸۵: ۸۵). «تز گفتاری» که در تعامل با «آنتی‌تز تصمیم امنیت - سیاست» دارد، به «سنتز رفتار عملی» می‌انجامد که بیشترین اعتبار در روش‌شناسی پدیده‌های امنیت - سیاست دارد. میزان تفاوت این عناصر «گفتاری، تصمیمی و رفتاری» در شکل‌گیری و فهم معنای امنیت - سیاست، رفتار متولیان و بازیگران (رسمی و غیررسمی - دولتی و غیردولتی - داخلی و خارجی) در اجتماعی شدن پدیده‌های امنیتی - سیاسی مؤثر است.

۴. نشانه بازخورد و پیامد قدرت یا تداعی‌گری قدرت امنیتی - سیاسی: نشانه‌های گفتاری، تصمیمی و رفتاری ناظر بر نوع فعالیت کنش‌گران امنیتی - سیاسی در معنابخشی به وضعیت امنیت - سیاست برای مخاطبین است، اما بازخورد نشانه‌های سه‌گانه فوق در عالم خارج و در صحنه افکار عمومی، عصاره تعیین‌بخشی تولید معنای امنیت می‌باشد. اینکه تولید معنا حاصل رفتار کنش‌گران امنیتی - سیاسی مثبت باشد و منافع امنیتی از آن حاصل شود، مردم و افکار عمومی آن را موجه می‌دانند، اما در صورتی که ارزیابی‌ها منفی باشد، زبان به نقد می‌گشایند. ماکیاولی در گفتارهای فلسفه وجودی، این پدیده را در آن می‌داند که «پیامدها»، «نتایج» برای افکار عمومی و مردم جامعه از گفتارها، رفتارها و تصمیمات ارزش‌مندترند. از این‌منظر بازخورد پیامدها معنابخش‌ترین نشانه در مباحث روش‌شناسی پدیده‌های امنیتی - سیاسی هستند (افتخاری، ۱۳۸۲: ۵۸۰ - ۵۹۴).

نشانه‌شناسی امنیتی و سیاسی علمی است که به مطالعه نظام‌های نشانه‌ای نظیر زبان‌های رمزگان‌ها، نظام‌های علامتی و غیره در ساحت امنیت و سیاست می‌پردازد. براساس این

تعریف، زبان بخشی از نشانه‌شناسی امنیتی و سیاسی است که باید مورد مذاقه تحلیل‌گران امنیتی و سیاسی قرار گیرد. هرچند در میان نظام‌های نشانه‌ای، زبان سیاسی - امنیتی وضعیتی منحصربه‌فرد و مستقل در نظر گرفته می‌شود، اما از جهت امنیتی باید به نشانه‌های آن توجه ویژه شود. اهمیت مسایل امنیتی این ضرورت را گوشزد می‌نماید که نشانه‌شناسی را در مقام علمی که به مطالعه نظام‌های نشانه‌ای غیرزبانی نیز می‌نشیند، تعریف کنیم. این همان تعریفی است که ما در اینجا اختیار کرده‌ایم.

نشانه‌شناسی به‌مثابه «علمی که به بررسی زندگی نشانه‌ها در بطن حیات اجتماعی، سیاسی و بالاخص امنیتی می‌پردازد، طراحی شده است». سوسور در نوشته‌ای که غالباً از آن یاد می‌شود، می‌گوید:

زبان، نظامی نشانه‌ای است که بیانگر اندیشه‌هاست و از این رو با خط، الفبای کر و لال‌ها، آیین‌های نمادین، آداب معاشرت، علائم نظامی و غیره قابل مقایسه است. زبان تنها مهم‌ترین این نظام‌هاست.

برای شناخت و معرفت نسبت به اجتماع، ارتقا و فراگیرسازی این معرفت، می‌توان علمی را طراحی کرد که به بررسی زندگی نشانه‌ها در دل زندگی اجتماعی بپردازد، این علم بخشی از روان‌شناسی اجتماعی و در نتیجه بخشی از روان‌شناسی عمومی خواهد بود و ما آن را با نشانه‌شناسی (سمیولوژی) می‌شناسیم. نشانه‌شناسی به ما می‌آموزد که نشانه‌ها از چه تشکیل شده‌اند و چه قوانینی بر آنها حاکمند. زبان‌شناسی تنها بخشی از این دانش عمومی است و قواعدی را که نشانه‌شناسی کشف می‌کند، می‌توان در مورد زبان‌شناسی نیز به کار بست. به این ترتیب، زبان‌شناسی به حوزه‌ای معین در مجموعه پدیده‌های انسانی تعلق خواهد داشت (گیرو، ۱۳۸۰: ۱۳ - ۱۴).

این یعنی با نشانه‌شناسی و اشراف بر نشانه‌های حاکم بر رفتار، کردار، سیاست‌گذاری، راهبردهای اتخاذی دشمنان، حریفان، رقبا، شریکان و نیروهای خودی که در تعامل با واقعیت‌های محیط سیاسی و امنیتی دارد، می‌توان به اندیشه‌ها، غرض‌ها و نیات و جهت‌گیری‌های مستور شده در عملکرد، جهت‌گیری، راهبرد سیاسی و امنیتی آنها پی برد. درک

علائم و نشان‌های بروز یافته هر یک از بازیگران صحنه سیاست، می‌تواند درک مناسب‌تری از نیات و انگیزه‌های بازیگران در هر سطحی را در پی داشته باشد.

در پدیده‌های امنیتی و سیاسی از هر سه نوع نشانه (تصویری، طبیعی و وضعی) وجود دارد. درک این که تهدیدات و مخاطرات به تصوری که از تهدیدات در نزد تصمیم‌گیران و مسئولین شکل می‌گیرد، مربوط می‌باشد. اگر نشانه‌های تهدید دشمن یا آسیب‌های خودی نزد تصمیم‌گیران و متولیان امر به شکل مناسب و صحیح تشخیص داده نشوند، به احتمال زیاد با غافلگیری راهبردی یا عملیاتی مواجه خواهند شد. در نظام‌های بحران‌زا، بازیگران برای یکدیگر علائم و نشان‌های تهدیدکننده می‌فرستند. در نظام بحران‌زدا، تعارضات قابل کنترل هستند. بازدارندگی یکی از علائمی است که بازیگران برای یکدیگر می‌فرستند تا کسی از وضعیت سوء استفاده نکند (سیف‌زاده، ۱۳۹۰: ۲۵۳).

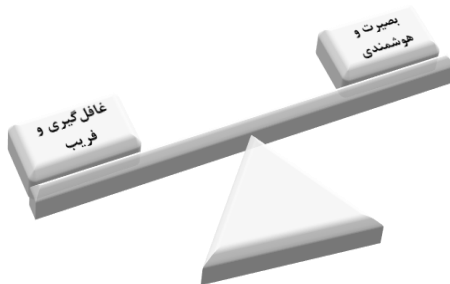
درک و برداشت طرفین یک مسئله امنیتی از نشانه‌ها و علائم موجود در رفتار و عمل، در آرایش صحنه و سازماندهی نیروها، در اتخاذ راهبردهای و... مبتنی بر نشانه‌شناسی قابل درک و شناخت است. عنصر غافلگیری و فریب دو عنصر در اصول جنگ هستند که بر ضرورت نشانه‌شناسی در حوزه سیاسی - امنیتی در سطوح راهبردی و عملیاتی تأکید دارد، به ترتیب زمانی صورت می‌پذیرند که؛ اجرای راهبرد و عملیات در زمان، مکان و طریقی که برای طرف مقابل (دشمن، حریف و رقیب) غیرمنتظره باشد، به نحوی که برای مقابله و مواجهه با آن راهبرد و عملیات پیش‌بینی‌های لازم را به عمل نیاورده و فرصت عکس‌العمل را نداشته باشد. همچنین فریب عبارت است از فعالیت‌هایی که به منظور گمراه‌ساختن دشمن از قصد و نیات به کار می‌رود.

تصویری که در صفحه‌های تلویزیونی از اقدام صدام حسین در پاره‌نمودن توافقنامه الجزایر صورت گرفت نشان از تبلور تهدید و احتمال حمله آن کشور برای تصاحب بخش‌هایی از سرزمین ایران داشت، این نشانه تصویری است که با نظام نشانه‌های روش نشانه‌شناسی امکان درک آن برای نیروهای انقلاب و نیروهای غیرانقلابی در ایران متفاوت بود.

در مواجهه با غافلگیری و برای خنثی‌سازی فریب به عنصر هوشمندی و بصیرت نیاز است. بصیرت و هوشمندی راهبردی در توجه به شواهد و قراین که مبتنی بر نشانه‌ها، علائم و

واقعیات موجود در صحنه که برقراری ارتباط معنی‌دار میان فعل و انفعالات بازیگران ممکن و مقدور می‌شود. در نسبت‌یابی میان عناصر و مؤلفه‌های امنیتی ایجاد و ارتقای برخی از عناصر و استمرار آنها در تصمیم‌گیران و متولیان امور راهبردی، سبب پیروزی در مواجهات سیاسی و امنیتی می‌شود. «خواص بی‌بصیرت» و «عوام با بصیرت» مسئله‌ای که در ادبیات سیاسی دو دهه گذشته کشور ایران و در میان نخبگان اجتماعی مطرح شده است، به سبب غافلگیر شدن خواص و نخبگان در برهه‌های حساس و تعیین‌کننده‌ای بوده است که در درک صحیح مسائل و رویدادهای کشور دچار اشتباه محاسباتی شده‌اند که در زمان مقتضی و در مواجهه غافلگیر شده‌اند. امام خامنه‌ای با تأکید بر وجود بصیرت در مردم و دقت در تداوم و استمرار آن برای مردم، در سال ۸۸ اشاره می‌فرماید:

«بنده بارها بر روی بصیرت تکیه می‌کنم، به خاطر همین. مردم بدانند چه اتفاقی دارد می‌افتد؛ ببینند آن دستی را که دارد صحنه‌گردانی می‌کند، صحنه را شلوغ می‌کند تا در خلال شلوغی‌های مردم، یک عنصر خائنی، یک عنصر دست‌نشانده و دست‌آموزی بیاید کاری را که آنها می‌خواهند، انجام بدهد و نشود او را توی مردم پیدا کرد؛ این کاری است که دشمن می‌خواهد انجام بدهد. هر اقدامی که به بصیرت منتهی بشود، بتواند عنصر خائن را، عنصر بدخواه را از آحاد مردم و توده مردم جدا کند، او را مشخص کند، این خوب است. هر اقدامی که فضا را مغشوش کند، مشوش کند، انسان‌ها را نسبت به یکدیگر مردد کند، فضای تهمت‌آلود باشد، مجرم و غیرمجرم در آن مخلوط بشوند، این فضا مضر است، مخالف است (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸).

شکل ۴. نسبت غافلگیری به بصیرت در سیاست و امنیت

در دهه‌های گذشته به‌ویژه در مسئله پرونده هسته‌ای و مذاکرات با غرب که توسط دولت یازدهم و دوازدهم صورت گرفت، متأسفانه خطاهای صورت‌گرفته از سوی متولیان امر و تصمیم‌گیران ناشی از عدم درک نشانه‌های منعکس‌شده از محیط و رفتار بازیگران خیلی عیان نمود یافت. عدم توجه به تذکرات و شروط رهبری و مجلس و حالتی که بیش از هر چیز اغواشدگی مذاکره‌کنندگان را عیان نمود، اعتماد تام و تمام به طرف مقابل بود. این اعتماد که در مشی و رفتار دولت و مذاکره‌کنندگان عیان بود، نشان‌دهنده غفلت از حيله دشمن بود. این اعتماد تا جایی پیش رفت که رئیس وقت مجمع تشخیص مصلحت نظام، امضای «جان کری» به‌عنوان مذاکره‌کننده امریکایی تضمین اجرای توافقات دانست و این اوج عدم توجه به نشانه‌های موجود در محیط راهبردی، و نهایت بی‌بصیرتی بود. در فرایند دستیابی به بصیرت و درک صحیح، مناسب و متناسب علائم و نشانه‌های موجود در محیط و در رفتار بازیگران صحنه سیاسی - امنیتی دستیابی به گزاره‌های نشانه‌ای لازم اتخاذ موضع و غافلگیر نشدن است. در درک مسائل با رویکرد نشانه‌شناسانه معرفی و بررسی روش در قالب گزاره‌های آن می‌تواند اثربخش و کارآیی را افزایش دهد. لذا با بررسی محیط سیاسی - امنیتی رمزگزاره‌هایی در نشانه‌شناسی مورد توجه قرار می‌دهیم. این توجه در عدم غافلگیری و فریب، مؤثر است.

جدول ۲. رمزهای نشانه‌شناسانه در پدیده‌ها

ردیف	گزاره	رمز
۱	نشانه‌شناسی، در جستجوی معانی پنهان و ضمنی است	معنایابی کلی
۲	نشانه‌شناسی، بر روش‌های تحلیل متن استوار است.	تحلیلی است.
۳	نشانه‌شناسی، بر نظام قواعد استوار است.	بافتار و ساختارمند است.
۴	نشانه‌شناسی، نشانه‌ها و اسرار یک فرهنگ را کشف می‌نماید.	اکتشافی است.
۵	نشانه‌شناسی، نمادهای گویایی هستند که به‌عنوان ابزارهایی برای تسهیل در شناخت پدیده‌ها یا انتقال آنها عمل می‌نمایند.	نمادگرایی در نشانه‌شناسی، روشی فراگیر است.
۶	نشانه‌شناسی، در بستر تاریخی و مبتنی بر تداوم گزاره‌های فرهنگی میسور و ممکن است.	دارای پشتوانه تاریخی است.
۷	نشانه‌شناسی، برای کشف گنجینه‌های تاریخ فرهنگی و سیاسی و احصای آنها روشی کارآمد هستند و در تصمیم‌گیری‌های راهبردی اثر تعیین‌کننده دارند.	تصمیم‌سازی را قواره‌مند می‌سازند.
۸	نشانه‌ها، چون بر پیشینه‌های مستند استوار هستند، می‌توانند در اقدامات آینده‌نگارانه تأثیرگذار باشند.	ارتباط‌مندی در ذات و هویت روش نشانه‌شناسی وجود دارد.
۹	نشانه‌ها در نشانه‌شناسی، نماینده افراد، کسان یا چیزها هستند.	نمودداری نشانه‌ها در بیرون از نشانه‌هاست.
۱۰	نشانه‌ها در نشانه‌شناسی افراد، گروه‌ها و ملت‌های خاصی را نمایندگی می‌کنند.	هویت‌داری در نشان‌ها نمود می‌یابد.
۱۱	نشانه‌ها اسباب مفاهمه در میان افراد و یک جامعه، یا افراد و جوامع مختلف در یک عصر یا در اعصار متفاوت می‌شوند.	عامل ارتباطی هستند.
۱۲	در نشانه‌شناسی، رویدادها، فرایندها و کردارهای کلان و تأثیرگذار در سطح اجتماعی تا جهانی به‌عنوان امر سیاسی، امنیتی و اجتماعی مورد تدقیق قرار می‌گیرند.	دارای سطوح اثر اجتماعی هستند.
۱۳	در نشانه‌شناسی، افکار و تصورات پایه و بستر ساز نشانه‌گذاری‌ها مورد نظر قرار می‌گیرند.	مبانی منشأ نشانه‌ها در نظر گرفته می‌شود.
۱۴	در نشانه‌شناسی، نشانه‌ها باید درک و فهمیده شوند. در صورت عدم درک نشانه‌ها از طرف جامعه مخاطب، اثرگذاری ندارند.	نشانه تفهیمی است.
۱۵	در امنیت و سیاست، نشانه‌گذاری و کشف نشانه‌های موجود در پدیده‌های اجتماعی، فکری و فرهنگی عامل شتاب‌بخش تغییرات یا عامل کندکننده تحولات و اصلاحات مورد توجه قرار می‌گیرند.	عوامل محرک، یا پیش‌گیرنده در مسائل سیاسی و امنیتی در شناخت درست نشانه ممکن و میسور است.
۱۶	میان زبان، کردار و رفتار اجتماعی (گفتمان عام) با خواست‌های اجتماعی ارتباط وثیق وجود دارد. درک این رابطه برای متولیان امنیت و سیاست ضرورت دارد.	ارتباط داری گفتمانی در جامعه با امنیت و سیاست.
۱۷	زبان اجتماعی فقط کلام نیست، بلکه نشانه‌های اجتماعی و نمودداری رفتاری، هنری و کرداری پدیدار شده در مثنیء و مرام عمومی را نیز شامل می‌شود.	کردار و رفتارهای اجتماعی، زبان اجتماع هستند.
۱۸	هر تغییر و تحولی در زبان اجتماعی، نشان از تحولاتی تأثیرگذار در زبان امنیت و مؤثر بر آن خواهند بود.	نشانه‌شناسی اجتماعی، امری یکپارچه‌ساز
۱۹	نشانه‌ها عمومی و کلی نیستند، بلکه تاریخی، مقید به پدیده‌ها و پدیدارها و خاص و مقید به آنها هستند.	خاص‌بودگی نشانه‌ها

ادامه جدول ۲. رمزهای نشانه‌شناسانه در پدیده‌ها

ردیف	گزاره	رمز
۲۰	نشانه‌های امنیتی و سیاسی در تعامل با چالش‌ها، تبانی و تناقضات، تقابل‌ها، همگرایی و واگرایی‌های در همسویی و دگردیسی‌ها حرکت‌های فرایندی را رقم می‌زنند که معانی خاصی را تولید و به محیط عرضه می‌نمایند.	درک جهت‌گیری‌های پدیده‌های امنیتی و سیاسی و پیامدها و نتایج و پیش‌بینی آن‌ها
۲۱	درک پدیده‌های امنیتی و سیاسی تنها به بیان نمودها و «واقعیت‌بودن واقعیات»، کفایت می‌کند.	عدم کفایت واقعیات در درک آنها
۲۲	نشانه‌ها به‌عنوان وسیله، ابزار، واسطه انتقال معنا و منظور در کنار یکدیگر قرار گرفته، تلاش دارند معنای موردنظر را منتقل نمایند.	کاتالیزوری نشانه در معنایی
۲۳	اندیشیدن به معانی و دریافت آنها، بدون نشانه‌ها و برقراری ارتباط میان آنها ممکن و میسر نخواهد شد.	

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نشانه‌شناسی به‌عنوان یکی از روش‌های تحلیل و کسب معرفت در مخلوقات الهی وجود داشته است. همه موجودات با داشتن توان‌مندی‌های طبیعی و غریزی برای درک نشانه‌های محیطی دارای قابلیت و توان هستند. کنش و واکنش در طبیعت و در میان حیوانات مبنی بر دریافت و برداشت‌هایی است که در محیط و نسبت به رویدادها و حوادث در محیط صورت می‌گیرد. بشر نیز همواره در تلاشی که برای مواجهه با پدیده‌های پیرامونی خود و در ارتباطی که با آنها داشته است، به دریافت و برداشت درست و دقیق توجه داشته و دارد.

تصمیم‌گیران و مسئولین در ساحت سیاست - امنیت که ثبات و بقای ملت‌ها به تصمیم آنها مرتبط است، باید ضمن اشراف به نشانه‌ها و علائم در حوزه‌های سیاسی - امنیتی به برداشت صحیح رفتار بازیگران توجه داشته باشند. نشانه‌شناسی از روش‌هایی است که در تصمیم‌گیری متولیان امر ضروری است. جمهوری اسلامی به‌عنوان نظام سیاسی که در جهان پیچیده امروزی ازسوی قدرت‌های استکباری و استعماری تحت فشار و محاصره قرار گرفته است، نیازمند به درک صحیح و محاسبه درست از رفتار و مواضع رقبا، حریفان و دشمنان است.

در نتیجه از روش نشانه‌شناسی در ساحت سیاست و امنیت داخلی، خارجی و بدون مرز به‌عنوان یکی از روش‌های مستند که چنانچه با استدلال همراه شود، نتایجی قابل‌اتکا در پی خواهد داشت. برقراری ارتباط میان نشانه‌های طبیعی، تصویری و بالآخر وضعی در محیط

راهبردی و عملیاتی می‌تواند موجبات تحلیل درست، پدیده‌های سیاسی - امنیتی در سطوح و لایه‌های مختلف را فراهم نماید. روش نشانه‌شناسی پدیده‌های سیاسی - امنیتی ضمن برقراری ارتباط، ایجاد یکپارچگی و پیوستگی میان نشانه‌های تصویری و وضعی در پدیده‌های سیاسی - امنیتی به کشف جهت‌گیری راهبردی و عملیاتی بازیگران (رقیب، حریف و دشمن) در فرایند مواجهه‌ای که با جهت‌گیری راهبردی، اهداف و آرمان‌های ما دارد.

زمینه و بسترهای نشانه در فرهنگ و میراث جوامع وجود دارد. نشانه‌های پدیده‌های سیاسی - امنیتی با شناخت ادبیات و فرهنگ سازمانی، گروهی و نهادی و در مجموع فرهنگ ملی جوامع درک خواهد شد.

نشانه‌ها در نشانه‌شناسی؛ نخست می‌باید جمع‌آوری شوند. دوم، کدگذاری شوند. سوم، با فرهنگ محیطی تطبیق داده شوند. چهارم، منظور و مقصودشناسی از نشانه‌ها در میراث فکری و فرهنگی شناخته شوند. پنجم، بستر نشانه‌گذاری باتوجه به سنت تاریخی و ادبی مورد توجه قرار گیرد. ششم، نسبت نشانه‌ها در نگرشی پیوسته و منسجم مشخص شود. هفتم، کشف مقاصد پدیده‌های سیاسی - امنیتی صورت پذیرد و درنهایت راهبرد مناسب و متناسب در مواجهه، کنترل و مدیریت بر پدیده‌های سیاسی - امنیتی توسط تصمیم‌گیران و متولیات امر صورت پذیرد، زیرا کسانی که از تجربیات گذشته خود و دیگران عبرت نگیرند، مجبور به تجربه‌نمودن تصمیمات در مواجهه با مسائل خواهند شد که هزینه‌های مادی و معنوی زیادی در پی خواهد داشت.

برای بهره‌گیری مناسب و درست از روش نشانه‌شناسی در محیط سیاسی - امنیتی محورهای ذیل را مورد توجه است:

- توجه به نشانه‌ها و علائم بازیگران ضرورت دارد؛

- نشانه‌ها می‌تواند اهداف بازیگران را نمایان نمایند؛

- سیاست و امنیت بر ادبیات کهن و میراث فرهنگی ملل استوار است که رفتار و مواضع را در قالب نمادها و نشان‌هایی جهت انتقال شکل می‌دهند، لذا اشراف بر ادبیات کهن بازیگران در سطوح مختلف ضرورت دارد؛

- ضرب‌المثل‌های ملل، اقوام، طوایف و ادیان مختلف شکل‌دهنده به نظام نشانه‌ای ملل می‌باشند؛
- تبدیل‌نمودن رفتار بازیگران به کد رمزهای قابل‌انتقال از جمله روش‌های نشانه‌گذاری است، روش نشانه‌شناسی در فرایندی معکوس به کشف و احصای نشانه‌ها از پدیده‌ها و رفتارهای بازیگران شکل می‌گیرد؛
- تصمیم‌گیری‌های سیاسی دارای تبعات و پیامدهای فراگیری است که باید مورد توجه قرار گیرد؛
- میزان امنیت جوامع و تداوم آن به میزان بسیار زیادی در روش نشانه‌شناسی قابل درک است؛
- روش نشانه‌شناسی در سطوح مختلف سیاست - امنیت قابل بهره‌برداری است؛
- نشانه‌شناسی را در سطوح فکری، رفتاری و عمل‌کردی، هدفی و آرمانی، راهبردها و اقدامات بازیگران قابل استفاده است؛
- جمهوری اسلامی با توجه به خاستگاه فکری و فرهنگی خود نسبت به نشانه‌شناسی ویژه و خاص خود نیازمند است؛
- در صورت عدم توجه به نشانه‌های موجود در پدیده‌های سیاسی - امنیتی تصمیم‌گیران غافلگیر خواهند شد؛
- درک و برداشت غلط از نشانه‌های محیطی سبب فریب بازیگران می‌شود؛
- مدیران و تصمیم‌گیران سیاسی - امنیتی در جمهوری اسلامی باید اشراف لازم و کافی بر روش‌های نشانه‌شناسانه به منظور اتخاذ موضع مناسب و متناسب داشته باشند.

منابع

فارسی

۱. امام خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸/۹/۴)، بیانات در دیدار جمع کثیری از بسیجیان کشور، بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مد ظله‌العالی)، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id = 8430>
۲. احمدی، بابک (۱۳۷۰)، از نشانه‌های تصویری تا متن، تهران: انتشارات مرکز.
۳. اسلین، مارتین (۱۳۷۵)، دنیای درام: نشانه‌شناسی عناصر نمایشی در سینما، تلویزیون، تئاتر، ترجمه م. شهباء، تهران: بنیاد سینمایی فارابی.
۴. افتخاری، اصغر (۱۳۸۲)، امنیتی‌سازی؛ تحلیلی نشانه‌شناسی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره ۲۱.
۵. تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۹)، نشانه‌شناسی، نظریه و روش، پژوهشنامه علوم سیاسی: ۳۸.
۶. بروکر، پل (۱۳۸۳)، رژیم‌های غیر دموکراتیک (نظریه‌ها، سیاست و حکومت)، ترجمه علیرضا سمیعی اصفهانی، تهران: انتشارات کویر.
۷. دینه سن، آنه ماری (۱۳۸۰)، درآمدی بر نشانه‌شناسی، ترجمه مظفر قهرمان، آبادان: نشر پرسش.
۸. دینه سن، آنه ماری (۱۳۸۰)، درآمدی بر نشانه‌شناسی، ترجمه مهدی پارسا، تهران: انتشارات سوره.
۹. چندلر، دانیل (۱۳۸۶)، مبانی نشانه‌شناسی، ترجمه مهدی پارسا، تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۰. سجودی، فرزانه (۱۳۸۳)، نشانه‌شناسی کاربردی، تهران: نشر قصه.
۱۱. سوسور، فردیناند (۱۳۷۸)، دوره زبان‌شناسی عمومی، ترجمه کوروش صفوی، تهران: سوره مهر.
۱۲. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۹۰)، روابط بین‌الملل در ایران، کتاب آموزش و پژوهش روابط بین‌الملل در ایران، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۱۳. کابلی، پل و یانتس، لیتزا (۱۳۸۰)، نشانه‌شناسی، ترجمه محمد نبوی، تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
۱۴. کریمی‌پور، الله‌کرم (۱۳۹۰)، روش و رویکرد کلیفورد گیرتز درباره دین و فرهنگ، فصلنامه اندیشه نوین دینی، ۲۴: ۱۵۳-۱۷۶، بازیابی از خبرگزاری فارس.
۱۵. کوپال، عطاءالله (۱۳۸۶)، فراز و فرود نشانه‌شناسی از دانش تا روش، ماهنامه باغ نظر، ۴ (۷): ۳۴ - ۴۹.
۱۶. دورینگ، کیت (۱۳۸۰)، قدرت، ترجمه عباس مخبر، تهران: آشتیان.
۱۷. گیرو، پی‌یر (۱۳۸۰)، نشانه‌شناسی، ترجمه محمد نبوی، تهران: نشر آگه.
۱۸. مک کوال، دنیس و ویندال، سون (۱۳۸۸)، مدل‌های ارتباط جمعی، تدوین گودرز میرزایی، تهران: دفتر پژوهش‌های رادیو.

۱۹. هال، استوارت و دیگران (۱۳۸۶)، مطالعات فرهنگی: دیدگاه‌ها و مناقشات، ترجمه محمد رضایی، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.

انگلیسی

1. Brooker, P. (2000). Non - Democratic Regimes. MacMillan Press.
2. Dory, A. J. (2003). Civil Security: Americans & the Challenge of Homeland Security. Retrieved from csis: <http://csis.org/pubs/2003-civil-htm>
3. Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books.
4. Kennan, G. F. (1985). American Diplomacy. Chicago: Chicago, C.U.P.
5. McGinn, J. G., Treverton, G. F., Lsaacson, J. A., & Gompert, D. C. (2002). A Framework For Strategy Development. RAND National Defense Research Institute. Retrieved from https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2002/MR1392.pdf
6. Migdal, J. (1988). Strong Societies & weak state. Princeton: Princeton University Press.
7. Saussure, F. (1959). course in general linguistics. London: Peter Owen.